

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

«Погоджено»

Декан інституту історії, політології та права
професор

М.М.Шитюк

«27» 03 2018 р.

27 03 2018

«Затверджую»

Проректор з наукової роботи
професор

А.Л.Ситченко

27 03 2018 р.

ПРОГРАМА
додакового вступного іспиту до аспірантури
зі спеціальності
052 «Політологія»

Миколаїв
2018

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програму додаткового вступного випробування до аспірантури із спеціальності 052 –Політологія розроблено в обсязі програми рівня вищої освіти магістра з даної спеціальності.

Вступний іспит зі спеціальності проводиться в усній формі.

Вступник до аспірантури повинен продемонструвати знання щодо основних принципів побудови та застосування теорій в сучасній політичній науці; основних концептів сучасної політики і політичної науки, ключових моментів формування основних політичних понять в різних культурних і мовних традиціях; інструментів політологічного дослідження та принципів їх застосування в самостійній науково-дослідницької діяльності в сфері політичної науки. Вступник повинен вміти застосовувати інтелектуальний інструментарій, понятійно-категоріальний апарат, необхідний для формування професійної політологічної наукової позиції; виокремлювати у розмаїтті уявлень про політику чітко окреслених дискурсивних сфер, сформованих в рамках політичної науки у вигляді теорій та концепцій; визначати основні політико-пізнавальні проблеми, об'єкт і предмет політичного знання.

Під час вступного екзамену вступник повинен продемонструвати здатність до критичного аналізу та оцінки сучасних наукових досягнень; здатність вибирати і застосовувати методи дослідження, адекватні предмету і завданням дослідження; готовність використовувати сучасні методи і технології наукової комунікації; здатність проводити теоретичні і експериментальні дослідження в сфері політичних наук, використовуючи сучасні методи дослідження; здатність формулювати релевантні для сучасної політичної науки і практики висновки на основі проведених досліджень; здатність застосовувати інтелектуальний інструментарій, понятійно-категоріальний апарат, необхідний для формування професійної політологічної наукової позиції.

Критерії оцінювання

Оцінку «А» («відмінно») заслуговує вступник, який виявив всебічні, систематичні і глибокі знання, за повне, методично правильне висвітлення основних та додаткових програмових питань, за аргументацію висловлених положень переконливими прикладами, знанням основних і другорядних подій та фактів, діячів, дат тощо, вміння логічно викласти матеріал і зробити відповідні висновки. Вступник, який виявив здатність самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, ознайомлений з основною і додатковою літературою, рекомендованою програмою.

Оцінку «В» («добре») ставлять вступнику, який успішно виконує передбачені програмою завдання та засвідчив систематичний характер знань і здатний до їх самостійного поповнення й оновлення у процесі подальшої навчальної роботи і професійної діяльності.

Оцінка «С» («добре») ставиться за порівняно повне й методологічно в цілому правильне висвітлення основних і додатковим питань, належну аргументацію відповідей прикладами, знанням імен діячів, дат, вмінням логічно викласти історичний матеріал і зробити основні висновки.

Оцінки «D» («задовільно») заслуговує вступник, який виявив знання основного матеріалу в достатньому обсязі.

Оцінка «E» («задовільно») ставиться за відповіді, які хоч і свідчать про деяке знання програмового матеріалу (в межах 50%), але є неповними, поверховими, без достатньої аргументації та належної логіки викладу.

Оцінку «FX» («незадовільно») ставлять вступнику, у знаннях якого є прогалини, який припустився принципових помилок у виконанні передбачених програмою завдань.

Програмні положення

Тема 1. Методологічні аспекти науки про політику

Політологія як складова сучасної науки. Структура політології як науки. Історія політичної науки як предмет вивчення. Проблема періодизації історії політичних учень. Сучасна політологія як наука і навчальна дисципліна. Формування та інституціоналізація політичної науки. Системність політичної науки. Поняття політичного: зміст і сутність. Політика як наука і мистецтво. Об'єкт і проблеми предмету політології. Основні категорії політології та проблеми їх систематизації. Основні методи політологічних досліджень. Сутність біхевіоралістської методології дослідження політичних явищ. Природа політологічного знання і функції політології. Теоретичне й емпіричне у вивченні політики. Філософсько-методологічні основи сучасної політології. Прогнозування та моделювання в політології. Місце політології в системі наук про суспільство. Політична наука за рубежом: сучасні політологічні школи. Актуальні проблеми розвитку політології в Україні.

Тема 1. Політика як соціальне явище. Предмет і методи політології

Суть поняття «політика» у класичній традиції політичної науки. Теоретичні підходи до сучасних інтерпретацій політики як соціального явища. Рівні

функціонування системи політичних відносин. Основні концепції політики, її структура та функції. Співвідношення політики із економікою, мораллю, правом та релігією. Процес зародження та інституціоналізації політології як науки та навчальної дисципліни. Предмет та об'єкт політології. «Біхевіоралістична революція» в політичній науці її основні принципи, здобутки та критика. Постбіхевіоралістичний період розвитку політології. Галузі політичного знання. Методологія політичної науки: загальнологічні методи наукового пізнання, теоретичні та емпіричні методи в політичній науці.

Тема 3. Політична система суспільства

Поняття «система» як загальна категорія та процес його введення у сферу політичного аналізу. Ознаки суспільних систем та особливості політичної системи. Ознаки структурних елементів політичної системи. Підходи щодо визначення структури політичної системи на різних рівнях; структура політичної системи за Девізом Істоном. Функції політичних систем. Фактори стабільності політичної системи. Типологія політичних систем (типологія Ж.Блонделя; Г.Алмонда; характеристика Командної, Змагальної та Соціопримирливої політичних систем). Концептуальні підходи до визначення поняття «влада». Ресурси та функції влади. Влада державна та політична. Легітимність політичної влади. Джерела та механізми легітимності. Ефективність політичної влади.

Тема 3. Держава як політичний інститут. Правова та соціальна держава

Підходи до визначення поняття «держава». Основні теорії виникнення держави. Ознаки та функції держави. Чинники, що впливають на форму державного устрою. Форми державного правління та національно-територіального устрою. Види унітаризму та інститути федералізму. Форми та моделі федералізму. Переваги та недоліки федералізму перед унітаризмом. Форми державного правління: види монархій та республік. Суттєві відмінності, переваги та недоліки президентської та парламентської республіканських форм правління. Розвиток та сучасна інтерпретація концепції правової держави. Концепція соціальної держави, її ідеологічні інтерпретації. Поняття та принципи громадянського суспільства.

Тема 4. Політичний режим

Поняття політичного режиму. Основні критерії типологізації політичних режимів. Історичні форми диктатури. Сучасні форми диктатури: тоталітаризм та авторитаризм. Принципи тоталітаризму, причини його утвердження у ХХ столітті. Принципи авторитаризму, причини його відтворення в умовах сучасного політичного процесу. Різновиди авторитарних режимів. Основні принципи та теорії демократії.

Тема 5. Політичні партії та партійні системи.

Історія становлення та значення парламентаризму, види сучасних парламентів. Походження та сутність політичних партій: суть та основні ознаки політичної партії; виникнення та розвиток «протопартій»; етапи формування сучасних політичних партій за М.Вебером, шляхи їх утворення за М.Дюверже. Функції політичних партій. Типологія політичних партій та партійних систем. Моделі та механізми утворення партійних коаліцій у багатопартійних політичних системах.

Тема 6. Вибори та виборчі системи

Поняття виборчих систем та принципи їх функціонування. Основні види виборчих систем. Мажоритарна система: її види, переваги та недоліки. Пропорційна система: її види, переваги та недоліки. Преференційна система. Система альтернативного голосування в одномандатних округах. Різновиди процедур повторне голосування. Напівпропорційні системи. Змішані виборчі системи.

Тема 7. Політична культура. Політична соціалізація

Поняття політичної культури. Зміст та структура політичних орієнтацій. Типологія політичної культури (підхід Г.Алмонда, С.Верби). Поняття політичної соціалізації, її типи. Етапи та суб'єкти політичної соціалізації.

Тема 8. Соціальні спільноти як політичні актори. Політичні еліти та політичне лідерство

Поняття політичної еліти у роботах класиків політичної елітології (В. Паретто, Г. Моски та Р. Міхельса). Структура політичної еліти за Дж.Хігі та Я.Пакульські. Моделі циркуляції політичної еліти. Лідерство як політичний феномен, особливості та функції політичного лідерства. Теорії політичного лідерства. Типологія та стилі політичного лідерства (класифікація Д. Бабера, Ж. Блонделя та М.Вебера).

Тема 9. Політичні вчення у країнах Стародавнього Сходу.

Поява перших східних держав як підґрунтя появи перших політичних теорій, вчень. Загальні особливості політичного устрою східних деспотій. Політична думка Стародавнього Єгипту та Вавилону. «Повчання Птаххотепа». Теоретична спроба обґрунтування й апологетики єдиної влади фараона. Насильство і страх як основні принципи реалізації влади. Засади керівництва в «Повчанні Герекліопольського царя своєму синові». Знання, доброта, мудрість і справедливість як необхідні умови для реалізації влади правителя. «Реформи Урукагіні», записи царя м. Лагаш. Ідеологічне обґрунтування зміцнення влади рабовласників. Закони Хаммурапі. Співвідношення між світською владою і владою богів. Неприпустимість опору владі. Політична думка у Стародавній Індії. Джерела політичної думки Стародавньої Індії – Веди, Брахмани, Упанішади, Книга Ману, Махабхарата, Рамаєна. Зміст політичного ідеалу брахманізму. Трактат Каутільї «Артхашастра» («Настанова про користь») як енциклопедія політичного мистецтва. Політичні ідеї буддизму. «Типитака» – кодекс буддійського канону. Поєднання в історії індійського суспільно-політичного мислення брахманізму, буддизму та ряду інших вірувань в індуїзм. Політична думка у Стародавньому Китаї. Етико-політичні ідеї Конфуція. Принципи гуманності та ритуалу. Соціально-політичні ідеї Мо-Цзи. Політичний зміст даосизму (вчення Лао-цзи). Вчення легістів про техніку відправлення влади (школа Шан Ян).

Тема 10. Політичні вчення у Стародавній Греції та Стародавньому Римі.

Загальна характеристика суспільно-політичної ідеології у Стародавній Греції. Політичні вчення раннього періоду (IX-VI ст. до н. е.). Творчість Гомера, Гесіода, Солона, Піфагора та Геракліта. Період розквіту давньогрецької політичної думки (V-IV ст. до н. е.). Демокрит про державу і право. Політичні ідеї софістів (старших – Протагор, Горгій, Гіппій, Антіфонт; молодших – Тразімах, Каллікл, Лікофрон, Алкідамант). Політичні ідеї Сократа. Сократ про право і законність. Вчення Платона про суспільство, державу і право. Проекти ідеальної держави у діалогах «Держава» і «Закони». Класифікація форм державного правління і причини їх заміни. Вчення Аристотеля про суспільство, політику, державу і право. Філософська основа вчення. Критерії та класифікація за Аристотелем форм держави. Вплив Аристотеля на подальший розвиток політичної ідеології. Вчення Епікура про свободу, державу і право. Політична ідеологія стоїцизму (Зенон, Хризіпп). Вчення Полібія про

класифікацію форм держави та їх кругообіг.

Загальна характеристика основних напрямків політичної думки у Стародавньому Римі. Марк Цицерон про державу і владу. Суть та особливості політичних поглядів Луція Сенеки та Марка Аврелія Антонія. Початки та розвиток політичних засад християнської доктрини. Аврелій Августин про владу і державу. Праця «Про град Божий».

Тема 11. Політичні вчення в Західній Європі в період Середньовіччя.

Головні напрямки розвитку політичної думки в Середньовіччі. Характерні риси розвитку західноєвропейських держав. Взаємовідносини влади церковної та світської. Головні джерела політичної думки – Саксонська правда, Салічна правда, Капітулярії Карла Великого. Політичний розвиток середньовічної Англії. «Велика Хартія Вольностей». Основні теократичні політичні теорії – папоцезаристична, дуалістична, цезаристична.

Занепад теократичного світогляду і зародження раціоналістичного. Тома Аквінський: погляди на державу. Загальна характеристика праць «Сума теології» та «Панування владик». Теорія універсальної монархії Данте («Божественна комедія»). Марсилій Падуанський про державу і закон. Робота «Захисник миру». Влада духовна і світська, законодавча і виконавча. Народ як джерело державної влади.

Тема 12. Політичні вчення в Західній Європі доби Відродження та Реформації.

Загальна характеристика політичної ідеології доби Відродження та Реформації. Християнські гуманістичні концепції політики, права та соціального управління. Е. Роттердамський. Вчення Нікколо Макіавеллі про політику як науку. Н. Макіавеллі про походження, сутність і форми держави, про завдання і засоби політики. Політичний ідеал Н. Макіавеллі. Поняття макіавеллізму. Політичні ідеї Реформації: основні напрямки. Політичні ідеї Мартіна Лютера, Томаса Мюнцера, Жана Кальвіна. Жан Боден про суверенітет державної влади і форми держави. Політична ідеологія утопічного соціалізму. Ідеальний суспільний і державний лад в «Утопії» Томаса Мора і «Місті Сонця» Томасо Кампанелли.

Тема 13. Політичні вчення в Голландії та Англії за часів ранніх буржуазних революцій.

Політичні вчення в Голландії в XVII ст. Політичне вчення Гуго де Гроота Гроція. Г. Гроцій про походження держави, суверенітет державної влади та її носіїв. Принципи міжнародних відносин. Особливості вчення Баруха (Бенедикта) Спінози про невідчужувані права громадян у межах дії державної влади. Ставлення до форм держави. Основні напрямки політичної думки за часів англійської революції XVII ст. Політичне вчення Томаса Гоббса. Праця «Левіафан». Погляди на сутність, завдання і форми держави, на державний суверенітет. Т. Гоббс про співвідношення особи і держави. Політичний ідеал Т. Гоббса. Обґрунтування класового компромісу в Англії в політичному вченні Джона Локка. Дж. Локк про невіддільні права людини і межі дії державної влади. Ідея розподілу влад.

Тема 14. Політичні вчення західноєвропейського Просвітництва та доби Великої французької революції (кінець XVII-XVIII ст.).

Загальна характеристика політичної ідеології епохи Просвітництва, її еволюція. Політичні ідеї німецьких, італійських та англійських мислителів (Самуїл Пуфендорф, Христіан Томазій, Христіан Вольф, Джамбаттіста Віко, Девід Юм). Основні напрямки політичної ідеології у Франції. Політичні погляди Франсуа-Мари Вольтера. Вчення про державу Шарля Луї Монтеск'є. Політичні ідеї французьких матеріалістів (Дені Дідро, Поль-Анрі Гольбах, Клод-Адріан Гельвецій). Політичне вчення Жана-Жака Руссо. Теорія договірної походження держави. Обґрунтування ідеї народного суверенітету. Політичні вчення утопічного соціалізму (Жан Мельє, Мореллі, Габріель Боно де Маблі). Радикалізація політичних ідей доби Великої французької революції. Політична ідеологія якобінців. Максиміліан Робесп'єр про революційний і конституційний уряд. Обґрунтування революційної диктатури і революційної законності. Жан Поль Марат. Уявлення про політичну справедливість і шляхи її досягнення. Терор і революційні перетворення. Політичні ідеї в Деклараціях прав людини і громадянина 1789 і 1793 рр. Гракх Бабеф. Еволюція суспільно-політичних поглядів. Програма «змови в ім'я рівності». Завдання і методи революційної диктатури. Свобода громадянина і революційна влада. Розуміння демократії. Принципи організації виробництва і розподілу. «Істинна» рівність. Місце бабувізму в історії політичних рухів. Ліберально-демократичні ідеї. Жан-Антуан Кондорсе. Концепція природи людини і природних прав. Справедливість. Закони суспільства. Характеристика форм правління. Ідея

представницької демократії. Уільям Годвін. Концепція природи людини. Індивідуальна свобода і суспільний порядок. Моральні установлення і принципи організації та розподілу праці. Іоганн Георг Форстер. Вплив Великої французької революції на розвиток поглядів Форстера. Поняття «свобода», «справедливість». Релігія і права індивіда. Власність і демократія. Політичні ідеї консервативної спрямованості. Едмунд Берк. Походження і основи громадянського суспільства. Права і свободи індивіда. Держава як продукт історичного партнерства. Народ і політична влада, мета і принципи правління. Природний прогрес і революція. Жозеф-Марі де Местр. Критика Великої французької революції. Держава та конституції, походження, сутність та визначення. Абсолютна монархія як найбільш вдала з форм правління. Політичні погляди Карла Людвіга Галлера.

Тема 15. Політичні вчення в США доби Просвітництва та боротьби за незалежність.

Загальна характеристика основних напрямків північно-американської політичної думки. Політичні погляди «федералістів». Александер Гамільтон, Джон Адамс, Джеймс Медісон. Політична характеристика Конституції США. Особливості американського консерватизму (збірник «Федераліст»).

Політичні ідеї радикальних демократів. Бенджамін Франклін. Право народу на самовизначення та переукладення суспільного договору. План конфедерації штатів. Томас Пейн. Особливості теорії природного права. Ставлення до рабства, революції. Томас Джефферсон. Ставлення до рабства. Обґрунтування правомірності народної революції. Декларація незалежності.

Тема 16. Політичні ідеї в Німеччині наприкінці XVIII – на початку XIX ст.

Загальна характеристика основних напрямків політичної ідеології цього періоду. Політико-правові погляди Вільгельма фон Гумбольдта. Індивід і держава. Праця «Спроба встановлення меж діяльності держави». Етико-правова концепція політики Іммануїла Канта. Зв'язок політичного і правового вчення з етикою. Право і держава. Мораль суспільства і моральність політики. Причини походження та основні функції держави. Розподіл влади і класифікація форм держави. Суспільно-політичний ідеал і проект вічного миру. Теоретична концепція «замкненої торгової держави» Йогана-Готліба Фіхте. Ідея відсутності

уряду в майбутньому удосконаленому суспільстві. Право, держава і громадянське суспільство у вченні Георга-Вільгельма-Фрідріха Гегеля. Розумні основи держави і права, їх дійсність. Поняття права і держави. Співвідношення громадянського суспільства і держави. Концепція розподілу і органічної єдності властей. Конституційна монархія. Міжнародне право, війна і мир, природний стан у сфері міжнародних відносин. Трактатування сутності політики, держави та влади Фрідріхом-Вільгельмом-Йозефом Шеллінгом.

Тема 17. Політичні вчення в Західній Європі у першій половині XIX ст.

Загальна характеристика основних напрямків політичної ідеології. Основні риси політичної ідеології лібералізму першої половини XIX ст. Політична концепція Бенжамена Констана (Франція). Держава і свобода особи. Незалежність приватного життя від політичної влади. Розподіл і рівновага в системі влад. Особливе місце королівської влади. Політичні аксіоми Алексіса де Токвіля (Франція). Політичне вчення Ієремії Бентама (Англія). Утилітаризм І. Бентама. Критика теорії природного права і договірною походження держави. І. Бентам про форми держави і представницьку демократію. Державно-правова теорія утилітаризму Джона-Стюарта Мілля.

Політико-правова теорія Огюста Конта (Франція). Методологічні основи позитивізму. Три історичних типи світогляду і еволюція держави і права. Ідея суспільної солідарності як засобу запобігання революціям. Юридичний позитивізм. Джон Остін (Англія), Карл Бергбом і Пауль Лабанд (Німеччина), Адемар Есмен (Франція). Заперечення пізнання сутності держави і права. Співвідношення держави і права. Ідея правової держави. «Лівий консерватизм» Лоренца фон Штейна (Німеччина). Співвідношення держави і суспільства. Цілеспрямована еволюція держави як запобіжний засіб революційного розкладу суспільства. «Надкласова» конституційна монархія в системі розподілу властей. Політичні погляди представників утопічного соціалізму. Політико-правове вчення Клода-Анрі де Рувруа Сен-Сімона (Франція). Концепція стадій розвитку суспільства та еволюції держави. Проект і принципи промислової системи суспільства. Політичні погляди Шарля Фур'є (Франція). Критика капіталістичного ладу, буржуазної держави і права. Соціально-політичний розвиток суспільства. Фаланга як форма організації нового суспільства. Політичні погляди Роберта Оуена (Англія). Утопічний план політико-правової перебудови планети. «Робітничий комунізм» Вільгельма Вейтлінга (Німеччина).

Тема 18. Політичні вчення в Західній Європі (друга половина XIX–початок XX ст.).

Загальна характеристика політичної ідеології другої половини XIX–початку XX ст. Соціологічний позитивізм. Рудольф фон Ієрінг (Німеччина), Герберт Спенсер (Англія), Людвіг Гумплович (Австрія). Вчення Рудольфа Ієрінга про державу і право. Право як юридично захищений інтерес. Ідея Р. Ієрінга про боротьбу за право соціальних сил і про право як нестійкий компроміс у боротьбі інтересів. Взаємозумовленість держави і права. Політико-правове вчення Герберта Спенсера. Органічна теорія держави. Диференціація і спеціалізація функцій і органів держави в процесі її еволюції. Типи держави: примітивний (військовий) і вищий (індустріальний). Теорія насильства Людвіга Гумпловича. Походження держави і права. Еволюція форм державної влади і особливості «сучасної культурної держави». Дуалістична теорія держави Георга Еллінека. Соціологічний і юридичний методи пізнання держави. Концепція самообмеження, зв'язку держави із законодавством і міжнародним правом. Націоналізм, расизм і геополітика в політико-правових вченнях Жозефа-Артюра де Гобіно, Хьюстона (Хаустона) Стюарта Чемберлена, Людвіга Вольтмана, Фрідріха Ратцеля. Вчення Фрідріха Ніцше про державу і право. Концепція волі до влади. Держава як засіб культурної та соціальної еволюції. Держава і особа. Держава та історична перспектива. Погляди Ф. Ніцше на війну і мир, на революцію як загрозу культурі. Марксизм як політичне вчення. Історичні особливості формування теорії марксизму. К. Маркс і Ф. Енгельс про історичний розвиток класового суспільства і держави. Питання держави у працях «Німецька ідеологія» і «Маніфест Комуністичної партії». Марксизм про історичну роль соціалістичної держави та про умови її відмирання. Ф. Енгельс про форми походження держави та її основні ознаки. Питання про вплив державної надбудови на економічний базис. Соціал-демократична спрямованість політичної думки. Соціально-політичне вчення Фердинанда Лассаля. Специфіка трактування соціальної структури суспільства та панівного принципу суспільства. Ідеї про приватну власність і політичну владу. Шляхи переходу до нового суспільного ладу та його характерні риси. Соціально-політична теорія Едуарда Бернштейна. Соціальний прогрес. Соціалістичний світогляд, ідеали кооперативного соціалізму та шляхи його досягнення. Політична доктрина Карла Каутського. Ідеї «органічної» солідарності класів і соціальних груп у працях Еміля Дюркгейма і Леона Буржуа. Політична ідеологія анархізму. Анархо-індивідуалізм Макса-Каспара-Йоганна Штірнера. Праця «Єдиний і його власність». Теорія анархізму П'єра-Жозефа Прудона.

Тема 19. Розвиток політичної думки в Росії (друга половина XIX – початок XX ст.).

Загальна характеристика політичної ідеології в Росії другої половини XIX–початку XX ст. Російське народництво як різновид утопічного соціалізму. О.І. Герцен про особливості шляхів розвитку соціалізму в Росії. Революційне народництво. Політичні ідеї В.Г. Белінського. Проблеми походження та сутності держави у вченні М.Г. Чернишевського. П.М. Ткачов про роль революційної організації. Політична концепція П.Л. Лаврова. Політичні ідеї анархізму в Росії. М.О. Бакунін про походження, сутність і форми держави. Критика феодальних і капіталістичних держав і заперечення держави. Ідея Сполучених Штатів Європи і всесвітньої федерації. Анархо-комунізм П.О. Кропоткіна. Цикли розвитку цивілізацій і держави. Біосоціологічна концепція суспільства і держави. Поширення ідей марксизму в Росії в останній чверті XIX – на початку XX ст. Г.В. Плеханов про політику, державу, революцію. Ленінізм – російський варіант марксизму. Вчення В.І. Леніна про історичний розвиток держави. Ідея революційно-демократичної диктатури пролетаріату і селянства. Питання про співвідношення понять диктатури і демократії. Погляди на федерацію і майбутню долю держави. Політичні ідеї російських мислителів кінця XIX– початку XX ст. Ліберально-консервативні ідеї Б.М. Чичеріна. Концепція держави. Ідеї правової держави та громадянського суспільства. Консервативний політичний романтизм М.Я. Данилевського. Радикальний консерватизм К.М. Леонтьєва. М.Я. Данилевський та К.М. Леонтьєв про месіанське призначення російської нації. Концепція вселенської теократії В.С. Соловйова. Російська ідея в творчості М.О. Бердяєва. М. Бердяєв про витоки і смисл російського комунізму. Політико-правові погляди П.І. Новгородцева. Національно-політичні ідеї І.О. Ільїна.

Тема 20. Політичні вчення у країнах Європи і США у XX ст.

Загальна характеристика основних напрямків політичної думки XX ст. Політичні теорії держави. Теорія конвергенції (Збігнев Бжезинський, Раймон Арон, Джон Гелбрейт, Питирим Сорокін та ін.). Теорія «плюралістичної демократії» (Ральф Дарендорф, Моріс Дюверже, Гарольд Ласкі та ін.). Теорія еліт італійських політологів Вільфредо Парето і Гаetano Моски. Технократичні концепції. «Революція менеджерів» Дж. Бернхем. Концепція влади і бюрократії (Макс Вебер, Мойсей Острогорський, Роберт Міхельс, Артур Бентлі

та ін.). Політико-правова ідеологія фашизму та націонал-соціалізму. Теорія історичного процесу як боротьби націй і рас за існування і самозбереження. «Національний соціалізм» і державний контроль за працею і капіталом. Ідея «правової держави» націонал-соціалістів. Тоталітарна модель політичної системи. Соціально-політичні ідеї Дж. Джентіле і Б. Муссоліні. Політичні ідеї лівого революціонізму. Франкфуртська школа. Політичні ідеї «нових лівих» 1960-1970 рр. (Герберт Маркузе, Жан-Поль Сартр, Чарльз Райт Мілс та ін.). Політичні ідеї соціал-демократичного руху. Соціалістичний інтернаціонал (1951 р.). Ідея «демократичного», «гуманного» соціалізму, «народного капіталізму» (Гарольд Ласкі, Джон Стречі, Карл Реннер, Бруно Піттерман та ін.).

Тема 21. Політичні ідеї представників популізму

Загальна характеристика феномену популізму. Фермерський популізм в США (Г. Джордж, І. Доннеллі, М. Е. Ліз, Т. Е. Уотсон, Дж. Б. Уівер). Політичні ідеї популізму в Азії, Африці та Латинській Америці. Принципи нації, народовладдя і народного благоденства Сунь Ятсена (Китай). Політичне вчення Махатми Ганді (Індія). Ідеї панарабізму і «арабського соціалізму» в теорії Муаммара Каддафі (Лівія). «Африканський соціалізм» Леопольда Седара Сенгора (Сенегал). Гамаль Абдель Насер про «демократичне, соціалістичне, кооперативне суспільство» (Єгипет). Ідеї антиколоніалізму і «африканського соціалізму» Кваме Нкруме (Республіка Гана). Латиноамериканський популізм. Політична ідеологія апризму. Політичні погляди А. де ла Торре (Перу). Жетулізм і перонізм. Політичні погляди Ж. Д. Варгаса (Бразилія). Політична доктрина Х. Д. Перона (Аргентина). Популізм Л. Карденаса (Мексика). Політичні ідеї У. Чавеса (Венесуела). Засади популізму в сучасних європейських країнах. Східноєвропейські популісти (О. Лукашенко, В. Жириновський).

Тема 22. Консервативний напрям в українській політичній думці.

Доктрина українського консерватизму В'ячеслава Липинського. Політичні погляди В. Липинського на становлення української національної держави («Україна на переломі, замітка до історії українського будівництва в XVII-ім столітті», «Релігія і церква в історії України», «Листи до братів-хліборобів»). Ідея «легітимної трудової монархії». Державницька концепція Степана Томашівського. Ідея «клерикальної монархії». «Українська історія». Концепція

«позитивного мілітаризму» Василя Кучабського. Оцінка української революції 1917-1920 рр. і більшовизму. «Большевизм і сучасне завдання українського Заходу», «Україна і Польща», «Значення ідей В'ячеслава Липинського», «Симон Петлюра в світлі історії».

Тема 23. Національно-державницький напрям в українській політичній думці.

Концепція держави і права Станіслава Дністрянського. Ідея федерації. «Загальна наука права і політики», «Погляди на теорії права та держави», «Нова держава. Інавгураційний виклад ректора УВУ». Концепція нації і держави Володимира Старосольського. Соціально-політичні чинники побудови української держави. Проблема нації та національних відносин («Теорія нації», «Держава і політичне право»). Етнополітична концепція Ольгерда-Іполита Бочковського. «Вступ до націології». Політико-географічна концепція української державності Степана Рудницького. Географічний фактор у становленні і розвитку української державності. «Україна з політико-географічного становища», «Чому ми хочемо самостійної України?», «Українська справа зі становища політичної географії». Геополітична концепція Юрія Липи. «Українська раса», «Призначення України», «Розподіл Росії».

Тема 24. Націоналістичний напрям в українській політичній думці.

Націоналізм як ідеологічний, соціальний та духовно-культурний феномен. Сучасні підходи до розуміння української національної ідеї. Національно-самостійницька концепція Миколи Міхновського. («Самостійна Україна»). Конституційний проект «Основний Закон «Самостійної України» Спілки Народу Українського». Вплив творчості М. Міхновського на подальший розвиток національно-визвольного руху в Україні. Український інтегральний (чинний) націоналізм Дмитра Донцова. («Історія розвитку української державної ідеї», «Націоналізм», «Дух нашої давнини»). Феномен Д. Донцова в історії української політичної думки. Націократична концепція Миколи Сціборського. «Націократія». Причини виникнення і характерні особливості розвитку течії націонал-комунізму на українському ґрунті. Українські комуністи-самостійники. Сергій Мазлах, Василь Шахрай. «До хвилі (що діється на Вкраїні та з Україною?)». Політичні погляди Миколи Хвильового.

Памфлет «Україна чи Малоросія?». Політичні погляди Олександра Шумського, Миколи Скрипника, Михайла Волобуєва.

Тема 25. Суспільно-політична думка української діаспори другої половини ХХ ст.

Основні напрямки переосмислення шляхів боротьби за утвердження української державності у середовищі української післявоєнної еміграції. Політологічні ідеї і концепції Володимира Винниченка. «Відродження нації» та причини поразки української національної революції. «Заповіт борцям за визволення» як свідчення завершення еволюції політичних поглядів. Соціально-політична програма колектократії як складова «теорії конвергенції». Політологічні студії і прогнози Івана Лисяка-Рудницького.

Тема 26. Суспільно-політична думка в Україні в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Суспільно-політичні погляди українських дисидентів. Феномен дисидентського руху 60-х років ХХ ст. в СРСР.

Політичні погляди чільних представників українських дисидентів (Іван Дзюба, В'ячеслав Чорновіл, Валентин Мороз, Василь Стус, Петро Григоренко, Левко Лук'яненко та ін.). Політична наука і освіта в сучасній Україні. Пошуки шляхів розвитку політичної науки в Україні і формування вітчизняної школи політології. «Українська академія політичних наук», «Українська асоціація політологів» та інші центри розвитку української політології. Сучасна політична думка в українській діаспорі. Основні інститути та постаті політичної думки сучасної української діаспори. Напрямки та перспективи розвитку і співробітництва представників зарубіжної української політичної думки з її вітчизняними осередками.

Перелік питань додаткового іспиту

1. Предмет і методи політології.
2. Функції політології, її суспільне значення.
3. Політологія серед інших наук про суспільство.
4. Уявлення про політику мислителів стародавніх цивілізацій.
5. Політичні ідеї доби Середньовіччя та Відродження.

6. Політичні концепції Нового часу.
7. Політичні погляди у Київській Русі.
8. Конституція, проблеми державно-політичного устрою.
9. Проблеми демократії, політичних відносин у суспільній думці України другої половини ХІХ ст.
10. Політична думка в Україні початку ХХ ст. про національне відродження та державність.
11. Поняття влади. Різновиди власних відносин.
12. Сутність та специфіка політичної влади.
13. Механізм здійснення політичної влади.
14. Проблеми легітимності політичної влади.
15. Класичні теорії еліт. Сучасні концепції елітизму.
16. Поняття політичної еліти. Стан політичної еліти в Україні.
17. Феномен політичного лідерства.
18. Принципи та різновиди політичного лідерства.
19. Функції та особливості сучасного політичного лідерства.
20. Загальна характеристика політичної системи суспільства.
21. Основні концепції походження держави. Чинники її виникнення.
22. Сучасне розуміння сутності держави. Основні ознаки держави.
23. Типи державного устрою та форми державного правління.
24. Перспективи державної організації суспільства. Головні засади антиетатизму.
25. Поняття політичного режиму. Загальна характеристика типів політичного режиму.
26. Політичні режими диктаторського типу.
27. Демократичний політичний режим. Концепція ліберальної демократії.
28. Сутність політичних партій, їх суспільно-політичні функції.
29. Типології політичних партій.
30. Суспільно-політичні організації та рухи.
31. Політичний процес і політична діяльність.
32. Виборчий процес. Основні типи виборчих систем.
33. Методи і засоби політичної діяльності. Політичний конфлікт і політичний консенсус
34. Роль і місце опозиції в системі політичної влади.
35. Насильство в політиці. Тероризм та екстремізм.
36. Правова держава: сутність та головні принципи.
37. Конституційні права і свободи людини.
38. Громадянське суспільство, його головні елементи та принципи функціонування.

39. Бюрократія в сучасному державному управлінні. Позитивні і негативні прояви.
40. Загальна характеристика суті ідеології, її функції.
41. Головні теоретичні засади лібералізму.
42. Концептуальні принципи політичної доктрини консерватизму.
43. Ідейно-теоретичні концепції соціал-демократичного напрямку.
44. Марксистська позиція щодо суспільно-політичного устрою.
45. Альтернативні “ідеї та моделі” суспільного ладу.
46. Політична культура, поняття та структура.
47. Політична свідомість. Функції та рівні політичної свідомості.
48. Особистість та політика. Політична соціалізація особи.
49. Національне в політиці. Націоналізм та державність.
50. Світовий політичний процес. Сучасна геополітична реальність.
51. Теоретична база і сучасний стан політології у світі.
52. Вчення про політику і державу М.Макіавеллі..
54. Вчення Платона про державу і право.
55. Соціально-політичні доктрини Шляхи ліквідування деформації національного розвитку.
69. Предмет, метод і функції політології.
70. Сутність, структура і функції політичної системи.
71. Основні політичні партії України і Миколаївщини (їх програми, діяльність).
72. Лібералізм і неолібералізм як течії політичної думки.
73. Основні критерії, принципи та ознаки демократії в суспільстві.
74. Взаємозв'язок політології з іншими суспільними науками.
75. Особа і політика..

Рекомендована література до іспиту

1. Політична наука в Україні. 1991–2016 : у 2 т. Т. 1. Політична наука: західні тренди розвитку й українська специфіка / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса ; редкол.: чл.-кор. НАН України О. Рафальський (голова), д-р політ. наук М. Кармазіна, д-р іст. наук О.

- Майборода ; автор передм. О. Рафальський ; відп. ред. і упоряд. М. Кармазіна. К. : Парлам. вид-во, 2016. – 636 с.
2. Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / За наук. ред. д-ра політ.н. Н.М.Хоми [В.М. Денисен-ка, О.М. Сорба, Л.Я. Угрин]. – Львів: Новий Світ-2000, 2014. – 779 с.
  3. Історія політичної думки: навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / За заг. ред. Н.М. Хоми [В.М. Денисенко, Л.Я. Угрин, Г.В. Шипунов та ін.]. – Львів: Новий Світ-2000, 2014. – 770 с.
  4. Андрусяк Т. Г. Історія політичних та правових вчень / Т. Г. Андрусяк ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л. : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 220 с.
  5. Безродний Є. Ф. Історія політичних вчень : навч посіб. / Є. Ф. Безродний, О. І. Уткін. – К. : ВД «Професіонал», 2006.
  6. Кирилук Ф. М. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби : навч. посіб. / Ф. М. Кирилук — К. : Центр учбової літератури, 2008 – 414 с.
  7. Кирилук Ф. М. Новітня політологія: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / Ф. М. Кирилук. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 564
  8. Політологічний енциклопедичний словник: Навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна – К.: Генеза, 1997.
  9. Політологія: Підручник / За ред. М. М. Вегеша – 3 вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008.
  10. Політологія в запитаннях і відповідях / За заг. редакцією К.Левківського. – К.: Вища школа, 2003.
  11. Політологія. Кн. перша: Політика і суспільство. Кн. друга: Держава і суспільство / А. Колодій, В. Харченко, Л. Климанська, Я.Косміна – К.: Ельга – Н, Ніка-центр, 2000.
  12. Політологія: Підручн. для студ. юрид. спец. вищих навч. закл./ ПановМ.І. / Кер. автор. кол., Л. М. Герасіна, В. С. Журавський – 2 вид., перероб. і доп. – К.: Концерн “Видавничий дім “ІнЮре”, 2005.
  13. Політологія: Підручник / За ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка. – 3-тє вид., перероб., доп. – К.: ВЦ “Академія”, 2011.
  14. Рудич Ф.М. Політологія. / Підручник для студ. вузів – К.: Либідь, 2005.
  15. Сучасний словник із суспільних наук / За ред. О. Г. Данильяна, М. І. Панова. – Х.: Прапор, 2015.
  16. Шляхтун П. П. Політологія (теорія та історія політичної науки): Підручник. – К.: Либідь, 2012.

17. Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) / [І. Я. Вдовичин, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]; за заг. ред. Н. М. Хоми. – Л. : Новий світ-2000, 2015. – 490 с.
18. Ніколаєнко Н.О., Сухорукова А.Л, Зарубіжна політична думка в персоналіях. – Львів : Укр. акад. друкарства, 2013. – 143 с.
19. Україна і світ : теоретичні й практичні аспекти сучасного політичного процесу монографія / за заг. ред. Н. О. Ніколаєнко. – Херсон: Грінь Д.С., 2016. – 520 с.